

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Από την τραγωδία στην εποποιΐα

Με συρροή πολλών εκατοντάδων εταίρων και επιφανών Θεσσαλονικέων, ιδιαίτερα καταγομένων από την προσφυγιά, στο κινηματοθέατρο Αριστοτέλειον, την Κυριακή 20 Δεκεμβρίου 2009, η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών παρουσίασε την νέα εμβληματική έκδοσή της *Οι Πρόσφυγες στη Μακεδονία. Από την τραγωδία στην εποποιΐα*. Πέντε καθηγητές Πανεπιστημίου και εννέα ειδικοί πανεπιστημιακοί τεκμηριώνουν ολοκληρωμένα, για πρώτη φορά, το ανυπέρβλητο εκείνο εθνικό εγχείρημα. Δεκάδες φωτογραφίες και πρωτότυπα έγγραφα συμπληρώνουν έναν τόμο μεγάλου σχήματος που κυκλοφορεί πανελλαδικά από τις εκδόσεις «Μίλητος». Χορηγός ο πρόσφυγας Νικόλαος Χαΐτογλου που τιμήθηκε με το Χρυσό Μετάλλιο της Εταιρείας.

Η εγκατάσταση, η επιβίωση και η κομβικής σημασίας συμβολή των προσφύγων στην πορεία και στην φυσιογνωμία του Νεοτέρου Ελληνισμού εγείρουν ένα λαμπρό ειρηνικό έπος, που ακόμη μένει άγνωστο. Σε συνθήκες καταστροφής μεταξύ 1922-1938 ο ελληνισμός υπερβαίνει την τρέχουσα Λογική και την αμείλικτη Αριθμητική. Το έπος εκείνο είναι διδακτικό και μπορεί να εμπνεύσει προς τα εμπρός τον ελληνικό Λαό σε μian εποχή παρακμής και ολόπλευρης κρίσης όπως η σημερινή.

Το έργο, που εφ' εξής αποτελεί σημείο αναφοράς της προσφυγιάς, παρουσίασαν ο Πρόεδρος της Εταιρείας καθώς επίσης, εκ μέρους των συγγραφέων, οι καθηγητές Ιωάννης Κολιόπουλος, Στάθης Πελαγίδης και Ιάκωβος Μιχαηλίδης.

Θερόμο χαιρετισμό και ευχαριστίες απύθυνε ο Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Παναγιώτης Ψωμιάδης.

Ο λόγος του Νομάρχη έχει ως εξής:

Κυρίες και κύριοι,

Η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, το κορυφαίο πνευματικό ίδρυμα της πόλης μας, παρουσιάζει σήμερα στο κοινό ένα νέο, εξαιρετικό συλλογικό έργο, καρπό της συνεργασίας άριστων ερευνητών και επιστημόνων, που έρχεται να φωτίσει μία από τις πιο σημαντικές και ιδιαίτερες περιόδους της νεότερης ελληνικής ιστορίας.

Μέσα στις σελίδες του βιβλίου, αποκαλύπτονται στον φιλόστορα αναγνώστη τα πραγματικά περιστατικά που συνδέονται με το «ελληνικό θαύμα εν ώρα ειρήνης» όπως πολύ σωστά χαρακτηρίστηκε η αποκατάσταση ενάμισι εκατομμυρίου προσφύγων σε 18 μόλις χρόνια, σε μια χώρα οικονομικά κατεστραμμένη από τις συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις.

Ιδιαίτερα για τη Μακεδονία, η εγκατάσταση των προσφύγων από την πληγωμένη γη της Ιωνίας, του Πόντου, της Καππαδοκίας, σηματοδότησε την απαρχή μιας νέας εποχής. Η γενιά της Μικρασιατικής Τραγωδίας που κουβάλησε το Σταυρό του Μαρτυρίου και έφτασε ρακένδυτος πρόσφυγας στην Ελλάδα δεν έσκυψε το κεφάλι, δεν λύγισε.

Ήταν αυτοί οι υπέροχοι Έλληνες, που έφεραν μαζί τους ως πολύτιμο φυλακτό μια ιστορία, ένα πολιτισμό, μία κουλτούρα, μια αρχοντιά, συμβάλλοντας με το φιλότιμο και την εργατικότητα τους στην ιστορική αναγέννηση της Πατρίδας μας.

Θα ήθελα από τα βάθη της καρδιάς μου να ευχαριστήσω και να συγχαρώ όλους όσους συνεργάστηκαν για την πραγματοποίηση της έκδοσης αυτής, την Εταιρεία

Μακεδονικών Σπουδών, τον καθηγητή της Νεότερης Ιστορίας κ. Ιωάννη Κολιόπουλο, το σύνολο των επιστημόνων–συνεργατών του, για το πολύτιμο αυτό πνευματικό πόνημα που μας προσφέρουν.

Ακόμη, ένα μεγάλο ευχαριστώ στον άνθρωπο που έχει αφιερώσει τη ζωή του στην ανάδειξη, την προβολή και την προάσπιση των δικαιών του μαχόμενου Ελληνισμού, τον δημοσιογράφο, συγγραφέα, μα πάνω απ' όλα περήφανου Μακεδόνα, το Νίκο Μέρτζο. Εύχομαι, το βιβλίο αυτό να διαβαστεί απ' όλους τους πρόσφυγες, απ' όλους τους Έλληνες που σέβονται ακόμη την ιστορία τους.

Ο λόγος του Προέδρου της Ε.Μ.Σ. έχει ως εξής:

Η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών παρουσιάζει σήμερα, με συγκίνηση και υπερηφάνεια την νέα εμβληματική έκδοσή της *Οι Πρόσφυγες στη Μακεδονία. Από την τραγωδία στην εποποιΐα*. Πέντε καθηγητές Πανεπιστημίου και εννέα ειδικοί πανεπιστημιακοί τεκμηριώνουν ολοκληρωμένα, για πρώτη φορά, το ανυπέβλητο εκείνο εθνικό εγχείρημα. Δεκάδες φωτογραφίες και πρωτότυπα έγγραφα συμπληρώνουν έναν τόμο μεγάλου σχήματος που κυκλοφορεί πανελλαδικά από τις εκδόσεις «Μίλητος». Χορηγός ο πρόσφυγας Νικόλαος Χαϊτογλου, που αυτός ο ίδιος αυτοπροσώπως ενσαρκώνει το ειρηνικό έπος και τα επιχειρηματικά επιτεύγματα των αδελφών μας προσφύγων.

Η εγκατάσταση, η επιβίωση και η κομβικής σημασίας συμβολή των προσφύγων στην πορεία και στην φυσιογνωμία του Νεότερου Ελληνισμού εγείρουν ένα λαμπρό ειρηνικό έπος, που ακόμη μένει άγνωστο. Σε συνθήκες καταστροφής μεταξύ 1922-1938 ο ελληνισμός υπερβαίνει την τρέχουσα Λογική και την αμείλικτη Αριθμητική. Το έπος εκείνο είναι αποκαλυπτικό σε μιαν εποχή παρακμής σαν την τωρινή. Αξίζει να το γνωρίσουν και να το θαυμάσουν όλοι οι Έλληνες ώστε να εμπιστευθούν κυρίως τον εαυτόν τους και να διαγνώσουν τι αστείρευτες δυνάμεις διαθέτει το Έθνος μας που ακόμη μια φορά σήμερα καλείται να συστρατευθεί και να υπερνικήσει την ολόπλευρη δραματική κρίση του.

Για να συνειδητοποιήσει ο πολίτης το Έπος αρκεί να πληροφορηθεί τα γεγονότα.

Κατά τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 κατέφυγαν στην Ελλάδα 700.000 πρόσφυγες στους οποίους, μετά την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών από το 1923, προσετέθησαν ακόμη 800.000. Σύνολο 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες της καθ' ημάς Ανατολής. Και προηγούμενα οι επί πλέον δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες της Άνω Μακεδονίας, της Ανατολικής Ρωμυλίας, της Αλβανίας και της Νοτίου Ρωσίας μεταξύ 1913-1919.

Η Ελλάδα ήταν ηττημένη βαριά, διχασμένη ακόμη βαθειά, κατεστραμμένη πλήρως οικονομικά και διαλυμένη κοινωνικά. Εκτός από την προσφυγιά, διακόσιες χιλιάδες οργισμένοι στρατιώτες της Στρατιάς Μικράς Ασίας πλανώνται άνεργοι στη χώρα που αντιμετώπιζε ένα εκρηκτικό μείγμα συνθέτων τραγικών προβλημάτων ισοδύναμο με πυρηνική βόμβα.

Η ελονοσία και η φυματίωση, οι δυο πιο θανατηφόρες ασθένειες, σκότωναν πολύ περισσότερους από όσους οι πόλεμοι. Βάλτη και έλη κάλυπταν ή κύκλωναν την αγροτική γη, ενώ στις πόλεις, που ήταν μικρές δίχως υποδομές, η εγκατάσταση αστών προσφύγων προκαλούσε έκρηξη πληθυσμού, ανεργίας και προστριβών.

Και, όμως! Εκείνη η Ελλάδα τα αντιμετώπισε και τα δάμασε όλα. Δεν έπεσε ούτε καν γονάτισε. Αντίθετα, δυνάμωσε και πρόκοψε. Μέσα στα επόμενα δεκαοκτώ

χρόνια, παρά την πτώχευση, τα ενδιάμεσα στρατιωτικά κινήματα και τις εναλλαγές πολιτειακών καθεστώτων, η χώρα και ο Λαός της άλλαξε ριζικά προς το καλύτερο.

Οι ψυχροί αριθμοί απεικονίζουν αυθεντικά το συγκριτικό μέγεθος της αλλαγής.

Το 1920 ο πληθυσμός της Ελλάδος αριθμούσε 5.536.000 άτομα εκ των οποίων 4.470.000 ήσαν Έλληνες. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών και μέσα στα ίδια γεωγραφικά της όρια του 1920, η Ελλάδα το 1924 αριθμούσε 6.205.000 άτομα εκ των οποίων 5.822.000 ήσαν Έλληνες. Ο ελληνικός πληθυσμός αυξήθηκε κατά 40% Η εθνική ομοιογένεια, από το 80,75% το 1920, ανήλθε το 1924 στο 93, 83%.

Στη Μακεδονία κτίσθηκαν 1.047 αγροτικοί οικισμοί με 446.094 πρόσφυγες, στη Δυτική Θράκη 574 αγροτικοί οικισμοί με 72.000 πρόσφυγες και σ' ολόκληρη την υπόλοιπη Ελλάδα μόνον 373.

Μέχρι το 1938 απαλλοτριώθηκαν 1.724 μεγάλα αγροκτήματα με συνολική έκταση 12 εκατομμυρίων στρεμμάτων και παραχωρήθηκαν αποκλειστικά στους γηγενείς ακτήμονες οι οποίοι αριθμούσαν συνολικά 130.000 οικογένειες.

Σε 143.591 οικογένειες προσφύγων παραχωρήθηκαν 8,3 εκατομμύρια στρέμματα. Απ' αυτά το 80% ήσαν ανταλλάξιμα μουσουλμανικά. Έτσι οι πρόσφυγες, πολυαριθμότεροι κατά 10% από τους αποκατασταθέντες γηγενείς, έλαβαν μόνον το 70% της γης που δόθηκε στους γηγενείς.

Εκατοντάδες νέες προσφυγικές συνοικίες δημιουργήθηκαν μέσα στις πόλεις. Στην Αθήνα και στην τότε πολίχνη του Πειραιά, εγκαταστάθηκαν 343.721 πρόσφυγες. Σε ένα μόνο χρόνο, το 1924, κτίσθηκαν 30.000 προσφυγικά οικήματα, ακόμη και παραπήγματα, στην Αθήνα, η οποία το 1918 διέθετε 25.000 μόνον οικήματα και το 1924 διπλασίασε τον πληθυσμό της σε 550.000 κατοίκους, από 240.000 το 1918.

Ιδιαίτερα η Θεσσαλονίκη αναδείχθηκε και αμέσως ανακηρύχθηκε προσφυγομάνα. Σήμερα δεν νοείται Θεσσαλονίκη δίχως την επιβλητική κληρονομιά, την ανθρωπογραφία αλλά και την τοπογραφία της προσφυγιάς. Καλαμαριά, Αρετσού, Κατιρλί, Νέα Κρήνη, Άνω Τούμπα, Κάτω Τούμπα, Μαλακοπή, Πανόραμα, Σαράντα Εκκλησιές, Θέρμη, Νεάπολη, Επτάλοφος, Σταυρούπολη, Αμπελόκηποι είναι σήμερα ολόκληρες πόλεις μέσα στην πόλη. Και όχι μόνον αυτές.

Μήπως Νομαρχία Θεσσαλονίκης νοείται δίχως Πανίκα;

Χάρης στους πρόσφυγες, μέσα στα επόμενα 15 μόνον χρόνια σημειώνεται εκρηκτική αύξηση της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής.

Μεταξύ 1928-1938 η γεωργική παραγωγή στο σύνολό της αυξάνεται κατά 100% και ειδικότερα η παραγωγή σιτηρών κατά 142%. Πενταπλασιάζεται η παραγωγή γεωργικών πρώτων υλών, όπως το βαμβάκι, που αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη της υποτυπώδους έως τότε βιομηχανίας καθώς επίσης και η παραγωγή γεωργικών προϊόντων για τη διατροφή. Έτσι, πενταπλασιάζονται τα βαμβακοχώραφα, τετραπλασιάζονται οι λαχανόκηποι, διπλασιάζονται τα σταροχώραφα και αυξάνεται η κατά στρέμμα απόδοσή τους (700.000 τόνοι σίτου το 1928 αλλά 1.700.000 τόνοι στα διπλάσια μόνον χωράφια το 1938). Τέλος, πολλαπλασιάζεται επί 14 φορές η παραγωγή ζωοτροφών.

Ταυτόχρονα 570.477 πρόσφυγες εγκατεστημένοι στα μεγάλα αστικά κέντρα συγκροτούν το εργατικό προλεταριάτο και αυξάνουν θεαματικά την βιομηχανική παραγωγή. Το 1920 εργατικό δυναμικό της Ελλάδος περιορίζεται σε 60.000 άτομα, αλλά το 1938 φτάνει στους 227.500 εργάτες.

Το 1923 η αξία της βιομηχανικής παραγωγής είναι 3,1 δισεκατομμύρια δραχμές, σε έξι χρόνια περνάει στα 7,1 δις και το 1938 ανέρχεται σε 13,5 δις. Εξίσου

ραγδαία αυξάνεται και ο όγκος της βιομηχανικής παραγωγής: κατά 65% μεταξύ 1923-1929 και ξανά κατά 65% μεταξύ 1930-1938.

Αντίστοιχα αυξάνονται και οι μονάδες παραγωγής. Το 1920 λειτουργούσαν 33.811 μικρές βιομηχανίες και βιοτεχνίες, που το 1929 γίνονται 61.485 αυξανόμενες κατά 82%. Δεν αυξάνεται μόνον ο αριθμός τους αλλά και το μέγεθός τους.

Η μεταβολή είναι κυριολεκτικά σεισμική και αποτυπώνεται στα εγκυρότερα και νωπότερα στατιστικά στοιχεία που δημοσίευσε το 2005 ο καθηγητής Γ. Β. Δερτιλής

Όσο αυξάνεται η ελληνική παραγωγή τόσο περισσότερο υποκαθιστά στην ελληνική αγορά τα εισαγόμενα ξένα προϊόντα. Το 1928 καλύπτει ήδη το 58% των ελληνικών αναγκών σε βιομηχανικά προϊόντα και, μέσα στα επόμενα δέκα χρόνια, καλύπτει το 78,84% αυτών των αναγκών. Έμμεσα αλλά σαφέστατα, έτσι, οι αστοί πρόσφυγες μειώνουν δραστικά την εθνική εξάρτηση από το εξωτερικό. Οι αγρότες πρόσφυγες και μεταλλωρύχοι θα μειώσουν επίσης την εξάρτηση της ελληνικής βιομηχανίας από τις εισαγόμενες πρώτες ύλες. Αυτή η εξάρτηση από ξένες πρώτες ύλες ανέρχονταν στο 43% των αναγκών το 1928 και έπεσε το 25% το 1938.

Οι πρόσφυγες κομίζουν από την Ανατολή μεράκι, πειθαρχία, υπομονή, νέες τέχνες και καινούργια τεχνολογία. Το 1927 δέκα χιλιάδες ταπητουργοί πρόσφυγες υφαίνουν νύχτα-μέρα τα αριστουργήματά τους σε 4.000 μεγάλους αργαλειούς και το 80% των χαλιών τους εξάγεται απ' ευθείας στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Αυτή, όμως, η μοναδική δημιουργία επιτυγχάνεται μέσα στην εσχάτη πενία. Ο καθηγητής Κων. Βεργόπουλος παραθέτει τα στοιχεία:

Μεταξύ 1922-1935 οι τιμές αυξήθηκαν κατά 207% αλλά οι μισθοί μόνον κατά 83%. Για να αγοράσει μόνον το ψωμί της μια οικογένεια εργατών δαπανούσε το 25% του εισοδήματός της. Μετά το τρομερό κραχ του 1929 στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, η οικονομική κρίση εξαπλώθηκε σ' όλη την Ευρώπη και το 1932 ο Πρωθυπουργός Βενιζέλος αναγκάστηκε, όπως και ο μακρινός προκάτοχός του Χαρίλαος Τρικούπης, να κηρύξει πτώχευση. Κατόπιν τούτων, 1.362.000 ελληνικές οικογένειες, σε σύνολο 1.642.000, συγκέντρωναν ετήσιο εισόδημα κατώτερο από τα όρια συντηρήσεως. Εντωμεταξύ ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας αυξάνονταν και τελικά το 35% έως και 40% των δημοσίων εσόδων καταβρόχθιζε η εξυπηρέτηση του χρέους για τόκους και δόσεις των δανείων. Οι αναλογίες είναι παρόμοιες με την σημερινή μας δημοσιονομική κρίση αλλά αντίστροφες σε αποτέλεσμα. Κάτω -και- από αυτές τις συνθήκες εκείνο το επίτευγμα της Ελλάδος και των προσφύγων της είναι ένα θαύμα.

Οι Έλληνες και το καταχρεωμένο Κράτος τους προχωρούν και νικούν.

Μεταξύ 1928-1932 η τελευταία κυβέρνηση Βενιζέλου εκτελεί εγχειρίσματα, αποξηραντικά και αρδευτικά έργα, τεράστια για τις τότε τεχνικές δυνατότητες της εποχής και τους πόρους της ελληνικής οικονομίας. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις το 1923 ανέρχονταν σε 12, 690 εκατομμύρια στρέμματα και, μετά από 15 χρόνια, το 1938 διπλασιάστηκαν σε 24,096 εκατομμύρια στρέμματα.

Ο αείμνηστος καθηγητής Απόστολος Βακαλόπουλος υπογραμμίζει:

«Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων επεράτωσε το έργο της μέσα σε επτά χρόνια, τέλη Νοεμβρίου 1923-τέλη Δεκεμβρίου 1930. Κανένα παρόμοιο παράδειγμα μιας τόσο εκτεταμένης αποκαταστάσεως προσφύγων δεν υπήρχε έως τότε στην Ιστορία (...). Το έργο αυτό ήταν πραγματικά ένα ειρηνικό έπος (...). Το Έθνος ξεχύνεται ορμητικά προς τα εμπρός. Ο δείκτης των γεννήσεων από 5,76 ανά χιλίους κατοίκους το 1922 φτάνει στα 13,18 το 1931».

Ο John Campel, μέλος της Επιτροπής Αποκαταστάσεως των Προσφύγων, επιθεωρεί τα προσφυγικά χωριά της Μακεδονίας το 1930 και σημειώνει:

«Εκεί, όπου άλλοτε έβλεπες τεράστιες ακαλλιέργητες εκτάσεις, υπάρχουν σήμερα χωριά που ανθούν, γεμάτα ζωή (...).

Τα αποτελέσματα αυτά οφείλονται κυρίως στο θάρρος, την ενεργητικότητα, την εργατικότητα και την αποδοχή νέων ιδεών που χαρακτηρίζουν την πλειοψηφία των προσφύγων».

Πέντε χρόνια αργότερα, το 1935, ο Γερμανός Stephan Ronart δημοσιεύει ειδική μελέτη του στο Άμστερνταμ όπου γράφει:

«Όποιος, πετώντας με αεροπλάνο, κατεβαίνει σιγά-σιγά από τα 4.000 μέτρα επάνω από τη Μακεδονία προς τη Θεσσαλονίκη, βλέπει να παρουσιάζεται βαθμιαία εμπρός του σαν χαλί η πεδιάδα: μεγάλα, εύφορα, καλλιεργημένα εδάφη όπου πρώτα υπήρχαν ελώδεις εκτάσεις, καθαρά χαραγμένα χωράφια σπαρμένα με τις ασπρουδερές καμπούλες και τα χωριά, φωτεινές ταινίες δρόμων που τις κόβουν σκοτεινά αποξηραντικά κανάλια - ένα θαυμαστό έργο ανθρώπινης ενέργειας και προσπάθειας».

Με επίκεντρο την σημερινή βαριά και ολόπλευρη κρίση της χώρας και κατ' εξοχήν του ελληνικού Κράτους, περιόρισα εν προκειμένω την ειρηνική εποποιία των προσφύγων αλλά και του τότε κατεστραμμένου ελληνικού Κράτους σ' αυτό το πεδίο. Αλλά η θετική συμβολή των προσφύγων εκτείνεται σε όλα ανεξαιρέτως τα πεδία του ελληνικού βίου, δημοσίου και ιδιωτικού. Άλλαξε ριζικά ο τρόπος ζωής και η έκφραση της ελληνικής ζωής στην κοινωνία, στο πολιτικό ισοζύγιο, στις τέχνες, στα γράμματα, στη γαστρονομία. Παντού. Η σημερινή, επί παραδείγματι, λαϊκή μουσική και το λαϊκό μας τραγούδι ήλθε από την Ανατολή από όπου ήλθαν επίσης μεγάλα αναστήματα του ελληνισμού. Αναφέρονται ενδεικτικά ένας Γιώργος Σεφέρης και ένας Ηλίας Βενέζης, ένας Φώτης Κόντογλου, ένας Αριστοτέλης Ωνάσης και ένας Πρόδρομος Μποδοσάκης που το θαυμαστό έργο τους, και το πρώτο ελληνικό Νομπέλ Λογοτεχνίας, οδηγεί ακόμη τα βήματα των Ελλήνων. Στο εργατικό και στο κομμουνιστικό κίνημα η μαζική συμμετοχή αλλά κυρίως η ηγετική παρουσία των προσφύγων σφράγισε, ενίοτε τραγικά, την νεότερη ελληνική Ιστορία. Μνημονεύονται οι Νίκος Ζαχαριάδης, Γιάννης Ιωαννίδης, Μήτσος Παρτσαλίδης, Θεόδωρος Μακρίδης, Μουζενίδης και, σε απόσταση, ο πρώτος Πρόεδρος της ΕΔΑ Γιάννης Πασσαλίδης.

Η συλλογική επιστημονική μας μελέτη οδηγεί τον αναγνώστη σε όλες τις ατραπούς μα και τις λεωφόρους μιας τραγωδίας και μιας επικής πορείας του ελληνισμού. Δείχνει απτά πώς το Γένος μας αναγεννήθηκε από την τέφρα του ακόμη μια φορά. Οφείλουμε πολλές χάριτες στους ερευνητές μας και ευγνωμοσύνη στον μεγάλο χορηγό μας Νίκο Χαϊτογλου στον οποίον η Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών ομόφωνα απονέμει το Χρυσό της Μετάλλιο.